

04.2019

ПОДЗЕМНИЯТ
ЛАБИРИНТ
НА БОРНЕО

АТЕНТАТЪТ
В ЦЪРКВАТА
„СВЕТА НЕДЕЛЯ“

СЕЗОНЪТ НА
КИТОВЕТЕ
В АЛЯСКА

NATIONAL GEOGRAPHIC

БЪЛГАРИЯ

КИТАЙСКА

МЕДИЦИНА

КАК ТРАДИЦИОННИТЕ ЛЕЧЕБНИ СРЕДСТВА
ПРОМЕНЯТ СЪВРЕМЕННОТО ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ

WWW.NATIONALGEOGRAPHIC.BG

ISSN 1312-6571

5.49 лв.

04 >

9 771312 657558

СЪДЪРЖАНИЕ

На корицата:

В продължение на над 2200 години китайските лечители са лекували болестите с редица естествени съставки, които и днес се използват всеки ден в Китай.

СНИМКА: ФРИЦ ХОФМАН

СТАТИИ

Тайните на китайската медицина

Малко въпроси разпалват по-разгорещени дебати в лекарските среди от традиционната китайска медицина. Учени от водещи университети в САЩ, Европа и Азия търсят специфичните основи на някои древнокитайски лечения на болести като рака, диабета и болестта на Паркинсон.
ТЕКСТ: ПИТЪР ГУИН
СНИМКИ: ФРИЦ ХОФМАН
..... стр. 40

Кърваво злодеяние

На 16 април се навършват 94 години от най-зловещия, най-кръвавия акт в историята на България – атентата в църквата „Св. Неделя“ в София.
..... стр. 66

Пещерите на Борнео

Изследователи разкриват тайните на някои от най-големите и поразителни пещери на Земята.
ТЕКСТ: НИЙЛ ШЕЙ
СНИМКИ: КАРСТЕН ПЕТЕР
..... стр. 72

В плен на здравна криза

Гражданската война съсипала йеменското здравеопазване и народът е заложен в свят на насилие и болести. След тригодишни сражения в страната с население близо 29 млн. души 22 млн. имат нужда от хуманитарна помощ.
ТЕКСТ: НИНА СТРОХЛИК
СНИМКИ:
МАТЕО БАСТИАНЕЛИ
..... стр. 90

Разфасованият гренландски кит може да осигури хиляди килограми храна. *Нинит* – дяловете месо и подкожна мас – се разпределят поравно, така че всеки да се възползва от успешния лов.

„Най-голямата амбиция, която можеш да имаш – казва фотографът Кили Юян, – е да станеш капитан китоловец. Така можеш да се грижиш за цялата общност.“

МАРШЪТ НА ИДОЛИТЕ

ТЕКСТ И СНИМКИ: НИКОЛАЙ Н. НИНОВ

ТЕ БДАТ ОТ ХИЛЯДОЛЕТИЯ над знаковите скални светилища. Изглеждат като чудовища с двойна паст, огнедишащи ципокрили, навъсени сфинксове, циклопи. Едни са със застинали в ужас човки и усти, други напомнят за ослепени от слънцето кучета, жаби и костенурки. Трети – все така смразяващи в ролята на мегалитни стражи – надзират с пещерни отвори вместо очи, които пронизват и приковават според пада на светлините и сенките.

Пазители на свещени пространства, посредници между поклонници и жреци или приказни форми от изветряне са тези исполини в скалите, там където планината среща небето?

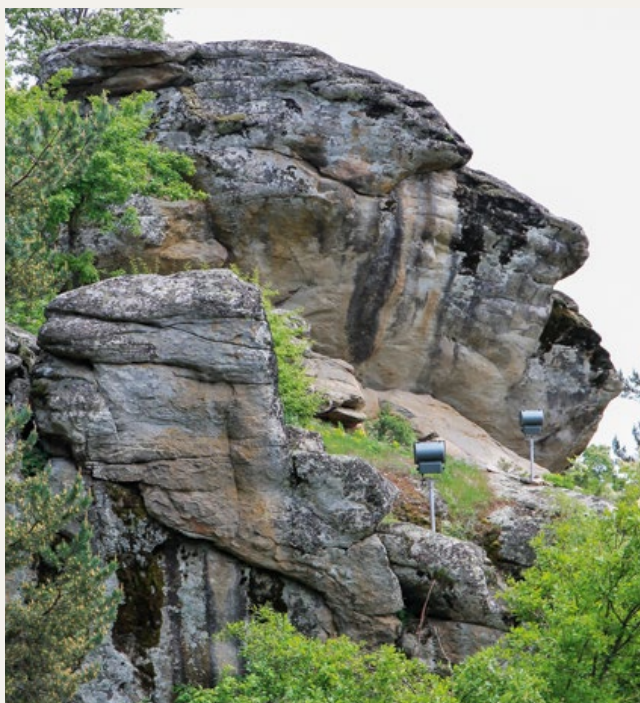
Предполага се, че предците ни приемали чудатите ваяния за подобия на своите богове и затова ги обожествили, създавайки около тях култови центрове. И че вече дооформени в образи за преклонение, идолите участвали като декор в обредите наред с вкопаните наоколо жертвеници и хранилища за дарове.

Според друго тълкуване това са места преносители на неразчетена и до днес информация, складове за астрономическите познания на древните, включително за строителните им стандарти.

И поредната загадка: кумирите ли са изниквали заради близостта на светилищата със старинните пътища, или пътните трасета са прокарвани заради вече съществуващите сакрални пространства, населени с култови фигури?

Чие дело е този непроучен пантеон от полухора-полубогове, наточени с памет за минали времена? Достигналото до нас остава забулено в тайнства.

Като във филм за изчезнали непознати цивилизации.

Най-горе: Профил, светилищен комплекс Гузун кая, с. Красино, община Крумовград – един от седемте зооморфни профила в комплекса. Горе: Владетелят/Тангра, ландшафтен исторически парк „Градище“, с. Долно Дряново, община Гърмен. Вжясно: Профил, скален комплекс, с. Блато, община Бобов дол.

ЛЕКОВЕ ОТ АПТЕЧКАТА НА ИМПЕРАТОРА

КАК ДРЕВНОКИТАЙСКИТЕ ЛЕЧЕБНИ СРЕДСТВА
ПРОМЕНЯТ СЪВРЕМЕНОТО ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ

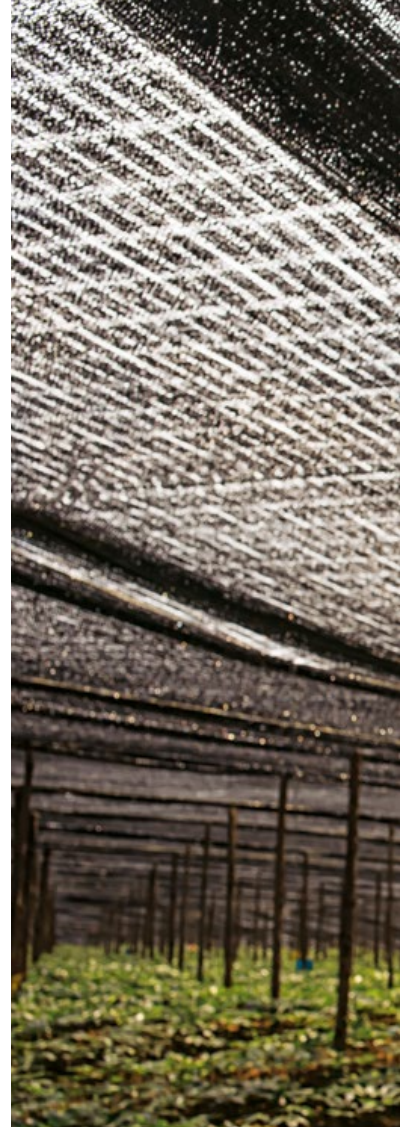
Текст: Питър Гуин • Снимки: Фриц Хофман

Държа в ръката
си топло, биещо
сърце. Бляскава
топка, голяма
колкото
грейпфрут, от
червена, розова
и бяла тъкан.

Усещам как се свиват камерите и чувам шума на течността, която то все още изпомпва. Хлъзгаво е и отделя леко остра миризма.

Органът е жив почти осем часа, след като видях как Пол Айзио го вади от упоено прасе в подземна лаборатория, свързва го с тръби, симулиращи артерии и вени, и го кара отново да забие с електрически импулс. Въпреки че е извън тялото на прасето, сърцето се свива и разширява само, задвижвано от някаква невидима, необяснима, първична сила. Изглежда ми не гротескно, а хипнотично и красиво.

Свинското сърце все още бие отчасти защото Айзио, професор по хирургия в Минесотския университет, го е обработил с баня от вещества, имитиращи онези, които се съдържат в мечата жлъчка. Това

Проф. Юн Чи Чън от университета „Йейл“ изследва растение нотоженшен в изследователски център в провинция Юнан, Китай. Чън изучава билкови лечения, основаващи се на древнокитайски формули, включително лечение за рак, което понастоящем се изпитва клинично.

е научно приложение на твърдение, което китайските лекари защитаваха още през VIII в.: че мечката жлъчка е полезна за човешкото тяло.

Все още съществува стабилен пазар за мечка жлъчка. В Азия отглеждат мечки във ферми заради жлъчката им – държат ги живи в малки клетки, с поставени катетри, по които се отвеждат течностите. Групите за защита на животните заклеят тази практика, която безспорно е жестока. И все пак, докато държа туптящото свинско сърце и слушам Айзио да описва как веществата, които защитават органите на мечката от атрофиране по време на хибернацията, могат също така да поддържат и човешките органи, не мога да не се зачудя дали мечката жлъчка нямаше да спаси болното сърце на баща ми,

или пък някой ден няма да спаси моето или на децата ми.

МАЛКО ВЪПРОСИ РАЗПАЛВАТ по-разгорещени дебати в медицинските среди от традиционната китайска медицина. Нещата се усложняват допълнително от работата на изследователи като Айзио и много други, които гледат на традиционните лекове през призмата на най-съвременната наука и откриват интересни изненади, които могат да окажат дълбоко влияние върху съвременната медицина. Китай, който разполага с една от най-старите непрекъснати библиотеки от документиран медицински наблюдения, предлага най-голямата съкровищница, в която учените да се ровят. Китайските документи датират от III в. пр.Хр., когато

Но и съвременната медицина си има своите спорни практики. Ефективността на много популярни антидепресанти си остава горещо оспорвана, като някои проучвания показват, че те са съвсем малко по-ефективни от плацебо. Когато се съпостави с други очевидни примери – прекалено масовото предписване на опиоиди, препоръчаните от лекарите модни диети и съмнителните операции, – западното презрение към традиционната китайска медицина може би е по-скоро лицемерно, отколкото обективно.

Тук змийското масло може да внесе известна яснота. Дълго време синоним на шарлатанство, змийското масло всъщност е традиционно китайско мазило, извлечено от мазнината на плоскоопашатата морска змия. Историците вярват, че тези мазила били внесени в САЩ през XIX в. от китайските имигранти, които строели железниците и ги използвали, за да лекуват болката в ставите и мускулите си. Субстанцията се сдобила с лошата си репутация, когато американски амбулантни търговци започнали да продават минерално масло като китайско змийско масло.

Но ето истината: изследванията са показали, че мазнината на плоскоопашатата морска змия – съставка в някои традиционни китайски лекове – съдържа по-високи нива на омега-3 мастни киселини и от съомгата. За омега-3 се знае, че намаляват възпалението и лошият холестерол, подобряват познавателните способности и облекчават депресията. Около 2000 г. японски учени давали мазнина от плоскоопашати морски змии на мишки и наблюдавали подобрене в умението им да плуват и да заучават маршрути в лабиринти.

„Хората забравят, че едно от най-старите, най-ефективни, научно доказани лекарства идва от традиционната медицина – аспири- нът“ – казва Юн Чи Чън, професор по фармакология в Медицинския колеж в „Йейл“. Древните египтяни използвали изсушени листа от мирта, за да лекуват болка, и Хипократ – гръцкият лекар от IV в. пр.Хр., смятан за баща на съвременната медицина, предписвал екстракт от върбова кора за треска. Но едва през XIX в. европейските учени открили, че активната съставка и в двете е салицило- вата киселина и я синтезирали. Днес аспи- ринът, струващ стотинки за доза, се смята за най-ефективното лекарство за цената си.

„Всичко започнало, когато хората забеле- лизали, че върбовата кора е ефективна, и решили да я използват за лечение на боле- сти – казва Чън. – В този случай науката е последвала медицината, а не обратното.“

Аспиринът едва ли е единственият случай на съвременно лекарство, скрито сред тра- диционни лекове. През 1972 г. химичката Ту Йоуйоу от Китайската народна република обявила откриването на антималярийно вещество, съдържащо се в китайско лечебно растение, споменато в рецепта от IV в.

По време на войната във Виетнам Ту била привлечена да работи върху таен военен проект, за да помогне на Виетконг да се бори с маларията, причина за смъртта на около половината им жертви. Ту се зачудила дали отговорът не се крие в класическите китайски медицински текстове. Тя изпроб- вала няколко растения, свързани с треската, и открила лек, основаващ се на цъфтящата в жълто билка сладък пелин (*Artemisia annua*). Смята се, че лекарството, получено в резултат на изследванията ѝ и наречено артемизин, е спасило живота на милиони хора, спечелвайки ѝ Нобеловата награда за медицина през 2015 г.

ОБОНЯНИЕТО МИ ПРОСТО СЕ ПОБЪРКВА, докато следвам Чън из лабораторията му в „Йейл“. Сред шепота и бълбукането на раз- лични химични експерименти долавям дъх на черен пипер, розмарин, камфор, джин- джифил, чили, канела и други аромати, които не успявам да определя. Усещам сър- беж в гърлото. Мисля, че ще кихна. Осъз- навам, че ми се прияжда тайландска храна. На пръв поглед Чън може да прилича на стереотипен защитник на традиционната китайска медицина. Въпреки че е в САЩ от 50 години, след като емигрирал от Тай- ван, той продължава да говори английски със силен акцент и на 74-годишна възраст принадлежи към поколение китайци, все още дълбоко привързани към много от старите традиции. „Но аз не знаех много за китайската медицина“ – казва той и отбелязва, че като дете родителите му го водели при лекари, практикуващи научна медицина.

Чън е съсредоточил изследванията си основно в областта на науката, разработ- вайки противовирусни препарати за хро- нични заболявания като хепатит Б. Но също

ВДЯСНО

Къпят двумесечния Жън Йеню от Чънду в билков разтвор, предназначен да детоксицира и охладя тялото през влажните летни месеци. Лечението е част от китайската философия да се поддържа цялостното благосъстояние на тялото, а не да се лекуват болестите след като се появят.

ДОЛУ

В клиника в Бекли, Западна Вирджиния, Джеф Хендрикс се полага на акупунктура и техника на изгаряне на растения (моксотерапия), за да облекчи болките, свързани с 4-годишната му военна служба. Одобреното от Министерството на ветераните лечение намалява нуждата от конвенционални лекарства.

така се е питал дали няма други лекарства, основаващи се на билки като пелина, очакващи да ги преоткрием. Сега е открил едно, което може да се окаже пробив в лечението на рака. Той отваря буркан и ми подава щипка прах – смес от четири билки, която е нарекъл РНУ906.

„Опитай я“ – казва той. Слагам мъничко на езика си. Горчиво е, с привкус на женско биле.

През 90-те години Чън забелязал, че много пациенти с рак спирали химиотерапията поради страничните ѝ ефекти, сред които диария и ужасно гадене. Пациентите, които завършвали пълния курс химиотерапия, обикновено живеели най-дълго, затова преодоляването на страничните ефекти, помислил си Чън, би удължило живота. Той знаел също така и че китайската медицина имала много билкови лекове за диария и гадене.

Колежката му Шу-Хуей Лиу преровила голямата колекция от ранни китайски медицински текстове в библиотеката на „Йейл“.

В древна книга със заглавие „Лечение на премръзвания“ тя открила 1800-годишна рецепта за смес от байкалски шлемник, женско биле, китайски божур и хинап, описана като лечение за „диария, стомашни болки и изгарящо парене в ануса“.

Екипът на Чън започнал да изпитва билковата формула в различни пропорции. През последните 20 години са минали от тестове върху мишки към хора, подложени на лечение за рак, под надзора на Националния раков институт на САЩ. Както се надявал Чън, почти всички пациенти, приемащи билковата формула, изпитали облекчение от гаденето и други стомашно-чревни проблеми, но се случило и нещо друго: туморите им започнали да се свиват по-бързо, отколкото тези на пациентите, които не я приемали.

„Това не го очаквах – казва Чън. – Така че въпросът сега е защо?“ На фармацевтична конференция във Филаделфия слушам как синът на Чън – Пейкуен, обяснява на представители на водещи фармацевтични компании какво се знае за начина, по който действа РНУ906. Възпитаник на „Станфорд“ и магистър по бизнес администрация, 43-годишният Пейкуен се присъединил към баща си и създал компания, за да продава РНУ906 и да разработва други билкови лекове. Отличното му владение на мандарин, медицинска терминология и жаргон от Силициевата долина му позволяват да свърже световете на източната и западната медицина и го правят убедителен.

След като анализирали туморите на мишки, на които е давана формулата, казва Пейкуен, изследователите забелязали значително увеличение на изяждащите туморите макрофаги – бели кръвни клетки, които „нагъват“ ракови клетки. Ключът изглежда е в начина, по който си взаимодействат билките. „Именно там е бъдещето – казва Пейкуен. – РНУ906 е коктейл от вещества, подобен на коктейлите от лекарства, които в крайна сметка се оказаха ефективни за пациентите със СПИН. Ние просто разкриваме оригиналната формула и я слобяваме наново в модерна, основаваща се на науката терапия.“ Пейкуен обяснява на публиката, че до днес РНУ906 е използван в осем клинични изпитвания върху хора (успоредно с различни химио- и радиотерапии) при лечението на рак на дебелото черво, на

мечките, които прекарват до 6 месеца абсолютно неподвижни, но това не им вреди. Дишането им се забавя до две вдишвания в минута. Температурата им спада с 10%, което при хората би причинило хипотермия. Редовно губят половината от телесните си мазнини, но не и мускулна маса. Сърцето им може да спре за 20 секунди, без кръвта им да се съсипи. Хората биха рискували да получат смъртоносни съсиреци, ако сърцето им спре само за няколко секунди. Но ако наближи хищник, мечката може да се събуди, за да защити бърлогата си. „А по сърцето ѝ няма никакви увреди“ – казва Айзио.

Най-ранното споменаване на мечата жлъчка в китайската литература е в 40-томен

трактат от VIII в., наречен „Медицинските тайни на един чиновник“. Той предписва меча жлъчка при проблеми с черния дроб, както и за треска, хемороиди и други заболявания. През 1902 г. шведски учен изолирал едно от веществата в мечата жлъчка, което по-късно получило името урсодезоксиколова киселина и днес се използва при чернодробни заболявания и камъни в жлъчката.

Но Айзио и други изследователи вярват, че мечата жлъчка, която се образува от черния дроб, съхранява се в жлъчния мехур и се секретира под формата на хормони в кръвния поток, крие още много тайни. Те се целят в редица терапии, включително лечения за мускулната дистрофия и за приковани на

КЪРВАВО ЗЛОДЕЯНИЕ

АТЕНТАТЪТ В ЦЪРКВАТА „СВЕТА НЕДЕЛЯ“ В СОФИЯ.

Църквата „Свети Крал“ (днес „Света Неделя“) след атентата на Велики четвъртък 1925 г. – денят, в който Юда е предал Исус.

множество мина ковчегът с тялото на генерала, носено от стари воители, минали през огън и кръв, запасни и действащи генерали, офицери, депутати и кой ли не! Военният министър генерал Иван Русев, потънал в тъга, като всички, с наведено чело поддържаше ковчегата.

Заредиха се министрите с министър-председателя начело, депутати, професори, учени, цялото запасно офицерство от столицата, офицерите от софийския гарнизон, граждани, госпожи и госпожици, познати и непознати.“

В РЯЗЪК КОНТРАСТ С КРАСОТАТА на жизнеутвърждаващата пролет това са едни от най-трагичните дни в новата ни история. След неуспеха на Септемврийското въстание през 1923 г. Българската комунистическа партия е забранена на 2 април 1924 г. от Върховния касационен съд. Тя преминава в нелегалност, а правителството ликвидира много нейни активисти – често без съд. Така в БКП се засилва ултраляв уклон, който настоява да отвърне с насилие на правителствените действия. Към Централния комитет на партията е създадена Специална наказателна

Катедралният храм „Св. Неделя“ е разположен на едно от най-оживените места в центъра на София. Днес за смъртта на стотиците невинни жертви напомня само една паметна плоча на стената на църквата.

група. В нея влиза и Вълко Червенков, който един ден, след смъртта на Георги Димитров (женен е за неговата сестра), ще стане шеф на партията и министър-председател на България.

БКП обявява: „За един убит наш учител ще убиваме професор, а за един убит наш депутат ще убиваме министър“.

СПЕЦИАЛНАТА НАКАЗАТЕЛНА ГРУПА си поставя за цел да ликвидира видни държавни фигури – политици, военни, ръководния полицейски апарат. Напрежението в държавата става все по-силно, защото полицията доста успешно успява да разбива нелегалната структура на БКП, в която действат малки терористични групи от по шест души, наречени „шесторки“. През февруари 1925 г. е арестуван, изтезаван и убит функционерът на софийската организация на БКП Вълко

**„Агски оглушителен трясък,
като гръм от хиляди оръдия,
се разнесе над Божия храм,
земята потрепери... храмът
се изгуби от очите ми,
Всичко мигновено замря.“**

—ГЕН. ИВАН ШИШКОВ

Иванов, сетне на улицата са застреляни комунистическите депутати Тодор Страшимиров и Харалампи Стоянов. През март е убит Яко Доросиев. Той е сред ръководителите на оперативната дейност на военната организация на БКП. Изнервеност нараства в средите ѝ. Видната деятелка на БКП Цола Драгойчева признава в мемоарите си: „Зачестилите убийства както от наша страна, така и от тая на противника внесоха в борбата голямо разорение, помрачиха разума и капка морал в борбата не остана“. Васил Коларов от чужбина призовава към умереност, но отговорът е, че планът ще бъде осъществен и без одобрението на Коминтерна и на ръководството на БКП в емиграция.

КАКЪВ Е ТОЗИ ПЛАН? Да бъде извършен атентат в църквата „Света Неделя“, който да ликвидира елита на държавата. Отначало трябва да бъде убита високопоставена личност. Нейното опело в храма ще събере властниците. Коя да е жертвата? Обсъждат се имената на директора на полицията Владимир Начев и на Кимон Георгиев от Демократическия сговор, но полицейският шеф е охраняван извънредно строго. И така на мушката попада о.з. генерал Константин Георгиев. В 20 часа на 14 април 1925 г. той е убит, докато отива на вечерна служба в „Свети Седмочисленици“ заедно с внучката си.

Междувременно терористите получават сериозна подкрепа от Съветския съюз. Оттам пристигат опитни разузнавачи, а данни, макар и непълни, свидетелстват, че от 1922 г. до януари 1925 г. през Черно море са доставени за нелегалната военна организация на БКП 800 винтовки, 500 револвера, 500 ръчни гранати, 150 кг взрив. В тайни складове имало още 200 револвера, 1600 винтовки, 28 картучници, 2000 ръчни гранати. От Москва идва офицерът от Червената армия Михаил

Чхеидзе да помага на военната организация на БКП.

Пристъпва се към подготовка за атентата. Ще бъде извършен от една „шесторка“, ръководена от Петър Абаджиев. През януари 1925 г. той влиза в контакт с вече вербувания клисар Петър Задгорски. Няколко седмици поред внасят на тавана на църквата 25 кг експлозив. При взрив кубето на църквата ще се срути и ще убие десетки, а навярно и стотици хора, дошли за опелото. Експлозивът ще е взривен чрез дълъг 15 м бикфордов шнур. Докато шнурът гори, атентаторите ще успеят да избягат.

Опелото на генерала е насрочено за 16 април, Велики четвъртък, в 15 часа. Сутринта в 7 часа клисарят Задгорски пуска на тавана на църквата Никола Петров. Той трябва да задейства експлозията.

В следобедните часове хората се събират за опелото. Дошли са не само ръководни лица, а и много граждани, дори деца. Но цар Борис III не е тук. Той е отишъл на погребенията на убитите в атентата срещу него в прохода Арабаконак.

В „Света Неделя“ службата се води от софийския митрополит Стефан. Слагат ковчега до колоната, която от горе предстои да бъде взривена. Сетне го преместват по-напред, за да могат да влязат още хора. Така в църквата най-видните присъстващи по случайност се отдалечават от мястото на взрива.

НЕКА СЕ ВЪРНЕМ КЪМ ПОКЪРТИТЕЛНИЯ РАЗКАЗ на очеvideца генерал Иван Шишков.

„Запасният генерал Васил Златаров ме покани да влезем в църквата.

– Къде ще идем? Сега е вече късно, мъчно ще можем да си пробием път...

Унесен в тъжни мисли, аз не забелязах кога се е отделил от мен боевият генерал. Госпожа Момера Новоселец покани мен и жена ми да влезем. Аз пак отказах, а жена ми и тя ме оставиха при сквера и отидоха... да станат жертва на едно нечувано злодеяние!

Не изминаха и десет секунди и един адски оглушителен трясък, като гръм от хиляди оръдия, се разнесе над Божия храм, земята потрепери, парченца от стъкло ме удариха в лицето, храмът се изгуби от очите ми, всичко мигновено замря... Несъзнателно, по инстинкт за самосъхранение, аз съм бил с вдигнати над главата ръце. Тежък удар

ИЗСЛЕДОВАТЕЛИ
РАЗКРИВАТ ТАЙНИТЕ
НА НЯКОИ ОТ НАЙ-ГОЛЕМИТЕ И
ПОРАЗИТЕЛНИ ПЕЩЕРИ
НА ЗЕМЯТА

ПОДЗЕМНИЯТ
ЛАБИРИНТ
НА БОРНЕО

ТЕКСТ: НИЙЛ ШЕЙ

СНИМКИ: КАРСТЕН ПЕТЕР

През една задушна априлска сутрин двама британски пещерняци се спуснали в хлъзгава яма дълбоко под джунглите на Борнео.

ПРОМЪКВАЙКИ СЕ НАДОЛУ покрай древна купчина птиче гуано през галерия от блестящи колони с цвят на стара кост, Франк и Куки се надявали да влязат в историята. Били се вмъкнали в Пещерата на ветровете дълбоко в пещерната система Клиър-уотър, където щели да търсят проход към пещерата Рейсър, част от системата Рейсър-Ийсър.

Свързването на двете би създало „супер-система“, един от най-дългите подземни лабиринти на планетата. Докато мъжете се провирали надолу, като пробивали и поставяли болтове в гладката скала, за да закрепят въжетата за катерене, изгледите им за успех били добри. Вече знаели, че Клиър-уотър се простира на 226 км и че в някои от кухините текат буйни реки, докато системата Рейсър-Ийсър съдържа толкова огромни зали, че в тях лесно можел да се събере пътнически самолет и да остане още много място. С други думи, варовикът под този регион – малайзийския национален парк „Гунунг Мулу“, е осеян с едни от най-големите дупки, най-широките тунели и най-изумителните пещери на Земята.

Ако сте от онези изследователи, които обичат да се спускат във влажния, горещ мрак, за да открият още влажен, горещ мрак, Борнео е Страната на чудесата.

Представете си ги там долу – Франк и Куки, омазани с кал и ухилени, на ръба да съединят две пещерни системи в една-единствена огромна дупка. Не е вашето нещо? Е, за пещерняците няма друго. И е рядкост да се правят подобни огромни връзки. В често потайния свят на подземните проучвания подобен подвиг би бил наистина голяма работа.

Другаде, далеч под повърхността на Земята, във вътрешностите на пещерата Рейсър, друг екип се хлъзгаше към определеното място. Те също носеха чукове и бормашина и скоро двата екипа щяха да започнат да удрят по стените на пещерата и да пробиват скалата, вслушвайки се един в друг, надявайки се шумът да ги отведе към връзката и да им осигури място в книгите за рекорди.

Недалеч над тях аз седях в голяма галерия, заслушан в шума на бормашината. Галерията беше непокътната; беше открита само преди дни и аз бях един от първите, влизали някога в нея. Но там, където седях, заобиколен от

извисяващи се сталагмити и колосални гъби от камък, пещерата се оживяваше от други звуци. До лакътя ми капеше вода в кристалночисти басейни, а над главата ми хиляди салангани – малки черни птици, които прекарват голяма част от живота си в тъмните като юнец камери – писукаха, щракаха и намираха с ехолокация гнездата си, направени от слюнка, мъх и кал.

Ако Франк и Куки пишеха история някъде под краката ми, нямаше да чуя. Но това не беше проблем. Повече от всеки друг спорт пещернячеството се състои от тайни и от нещата, които понасяме, за да ги разбулим. Понякога всичко, което можеш да направиш, е да изчакаш, за да видиш какво ще разкрие

Залата Саравак, осветена за крaмкo от десетки крушки, е най-голямата пещерна зала, открита досега на Земята – повече от два пъти по-голяма от стадиона „Уембли“ във Великобритания, – и е дом за хиляди гребни птици, наречени салангани.

ПАНОРАМАТА Е СЪСТАВЕНА ОТ ПЕТ ИЗОБРАЖЕНИЯ

мракът. Затова легнах по гръб, угасих светлината и се заслушах, докато саланганите се стрелкаха ниско, толкова близо, че усещах крилето им по бузите си.

„ТОВА Е МНОГО ВЪЛНУВАЩО МЯСТО. Къде другаде в света ще откриете толкова много неизследвани територии?“

Огромна усмивка озари лицето на Анди Ийвис. Що се отнася до изследването на пещерите, Борнео е единствено по рода си. Няма друго място като него под земята.“

Ийвис, на 70 години, не се притеснява да прави подобни твърдения. Прекарал е над 50 години, изследвайки някои от най-отдалечените и фантастични подземни системи, и е

посветил години на опазването на пещерите и на идеята да останат отворени за пещерняците, които ги обичат. Ийвис е посланик на подземния свят.

В джунглата беше утро и Ийвис стоеше на верандата на изследователската станция близо до управлението на парка, подготвяйки се да слезе под земята. През короните на дърветата проникваше зноен вятър, който спираше бръмченето на безбройните насекоми. По пътеките охлюви и жаби бързаха да се скрият в сенките, докато птиците пискаха и дюдюкаха срещу настъпващата жегa. Ийвис обу черен клин за бягане – стандартно облекло за изследователите в „горещи“ пещери като тези в

Отначало издълбана
от подземни реки,
пещерната система
Кригънс бавно била
избутана нагоре от
тектонични сили,
които я издигнали
далеч от водите и
спомогнали за пресуша-
ването ѝ.

Ийвис и един малък екип, който се отправи към пещера, наречена Гуа Насиб Багус – Пещерата на късмета, – в която се намира изумителната зала Саравак. Ийвис заедно с други британски изследователи беше открил пещерата и залата през 1981 г., като последвал река навътре в склона на планината.

След като часове наред се катерили, изтегляли и пълзели нагоре по течението, пещерняците стигнали до спокойно, тихо място, където реката изчезвала в земята. Мъжете спуснали ленти за измерване и започнали да изследват в сумрака, очаквайки скоро да достигнат до задна стена.

Но не се появила никаква стена. Затова опитали различна тактика, завивайки остро, като предполагали, че ще се ударят в странична стена. Чували над главите си писъци на салангани, реката бумтяла някъде под краката им. Но стена нямало. Лъчите от челниците им просто се губели в мрака.

в тавана, където никоой никога не бил търсил. Естествените пещери не са прави и се разширяват и свиват според движението на скалите, меандрите на водата и действието на хаоса.

Понятията „горе“ и „долу“ приемат по-относително значение под земята. Ако някой изследва долната част на пещерата, друг пещерняк може да се опита да огледа горната. А Лудия Фил бил по горната част. Той бил известен с това, че катерел пещерни стени, по които никоой друг дори не би се пробвал. Двамата с Ийвис планирали да се изкатерят до тавана на залата Саравак в търсене на тунели, които минават през него подобно на скрити тунели в тавана на къща.

Докато криволичехме из гората, заваля дъжд. Постепенно се усили и шумът удави всички други звуци и разговори.

Час по-късно пристигнахме до входа на

МЪЖЕТЕ СЕ ИЗМЪКНАЛИ ОБЪРКАНИ. ИЛИ БИЛИ ПРЕКАРАЛИ
17 ЧАСА, ОБИКАЛЯЙКИ В КРЪГ,

ИЛИ БИЛИ НАПРАВИЛИ ПОРАЗИТЕЛНО ОТКРИТИЕ.

След 17-часово проучване мъжете се изтъркаляли от Пещерата на късмета, подгизнали и объркани. Или били прекарвали часове, обикаляйки в кръг, или били направили поразително откритие.

По-късно екипи доказали, че залата Саравак е най-голямото познато затворено пространство на Земята, с дължина 600 м, ширина 435 м и височина 150 м.

ДОКАТО ВЪРВЯХМЕ КЪМ ПЕЩЕРАТА на късмета през гъстата джунгла, пещернякът Филип Розуел, известен като „Лудия Фил“, ми каза, че пещерите никога не разкриват всичко при първото посещение.

„Често откриваме неща, които по-ранните изследователи са пропуснали. Особено ако пещерата е толкова идиотски огромна, че им е взела ума.“

Залата Саравак била толкова голяма, обясни Лудия Фил, че почти със сигурност съдържала нови коридори – особено

Пещерата на късмета, където от висока пукнатина във варовиковата стена извираще река. Нагазихме в нея и продължихме напред, като бистрата топла вода отначало достигаше до прасците ни, после се надигна до бедрата ни, а накрая – до гърдите.

Коридорът се разшири и уголеми, отваряйки се над нас като влаков тунел. През него прелитаха прилепи и птици, като от време на време се потапяха в светлината на челниците ни, и скоро реката се превърна в бурен поток, бумтящ в остри корита от варовик, принуждавайки ни да се качваме по камъни, хлъзгави от водата и гуаното.

Маршрутът беше толкова опасен, че на места предходните пещерняци бяха закрепили въжета към стените, за да могат да се изтеглят напред срещу течението.

След бурен и подгизнал километър и 600 метра реката изчезна в земята и залата Саравак ни погълна в безкрая си. Дори с всички челници, насочени нагоре, виждахме само

РЕПОРТАЖ | ЙЕМЕН

В плен на здравна криза

ГРАЖДАНСКАТА ВОЙНА СЪСИПАЛА ЙЕМЕНСКОТО
ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ И НАРОДЪТ НА СТРАНАТА Е ЗАЛОЖНИК
В СВЯТ НА НАСИЛИЕ И БОЛЕСТИ

ТЕКСТ: **НИНА СТРОХЛИК** СНИМКИ: **МАТЕО БАСТИАНЕЛИ**

здравеопазването са напълно съсипани, хората прибегват до отчаяни мерки, за да получат медицинска помощ. Някои предприемат опасни пътувания през цялата страна до болници на хуманитарни организации; други харчат спестяванията си в частни клиники. Повече от половината болници в Йемен са затворени или функционират само частично, а понякога ръководствата им трябва да избират какво да купят – медикаменти или гориво за генераторите. Ширят се инфекциозни заболявания като холера и дифтерит, което се дължи на липсата на пречиствена вода и на други основни услуги.

ПРЕДИ 2015 г. наскоро построената пететажна сграда в покрайнините на Таиз била предвидена за хотел. На три километра зад фронтвата линия, днес тя е родилен дом и травматология, които се управляват от Лекарите без граници.

Лекарите и другите здравни работници в държавните болници не са получавали заплати от 2016 г. Хуманитарни организации помагат на министерството на здравеопазването с пари за възнаграждения и консумативи. Но наложената от водената от саудитците коалиция за налагане на блокада на летищата и пристанищата в Йемен, в опит да се спрат доставките за бунтовниците, произволно забавя или отклонява пратки с хуманитарна помощ – това обяснява Кристине Бекерле от *Human Rights Watch*.

От 2017 г. в страната е имало над един милион предполагаеми случая на холера – най-страшната епидемия в съвременната история. Една неправителствена организация поръчала доставка на лекарства през юли 2017 г. Пристигнали чак през април.

Много йеменски лекари се преместили в частни болници или избягали от страната, което породило недостиг на медицински персонал. Частните клиники надхвърлят финансовите възможности дори на хората от средната класа. Другата опция е да тръгнеш да шофираш през фронтвата линия към едно от двете отворени летища в страната. Малцина могат да си позволят цената на горивото – или да поемат подобен риск. □

ГОРЕ

Дългите опашки с празни бутилки са обичайна гледка на пунктовете за газ. От 2015 г. цените на горивото са скочили над два пъти, а страната е изгубила над 40% от своя БВП. „Икономическата катастрофа е дори по-ужасна от убийствата“ – казва Рахя Алмутавакел, съосновател на Организацията за човешки права „Мватана“ в Сана.

ДОЛУ ВЛЯВО

Според УНИЦЕФ средно по пет деца са били убити или ранени през всеки ден от началото на конфликта. В болница „Майка и дете“ зинсирани случения крак на деветгодишната Арзаа Абдалбаку Абдела.

ДОЛУ ВДЯСНО

Седмгодишно момче, ударено от шрапнел от експлозия, получава помощ от Лекарите без граници в болница край Таиз. Градът пострадал тежко от въздушните удари на водената от Саудитска Арабия коалиция.

ПРЕДХОДНА СНИМКА

Въздушните удари разрушили стотици училища като това в Аг Дали. Понастоящем 2 млн. деца в училищна възраст не посещават училище.

